

GORDA Éva

A CENZÚRA MŰKÖDÉSE 1939—1945 KÖZÖTT MAGYARORSZÁGON

CENSORSHIP FUNCIONING BETWEEN 1939 AND 1945 IN HUNGARY

Írásomban a második világháborús cenzúra működését mutatom be, és azt, hogy hogyan tükrözte az aktuális politikai helyzetet. Megvizsgálom a Sajtóellenőrző Bizottság illetve a cenzorok munkáját, majd kitérek a korabeli magyar sajtó sajátosságaira.

In my paper I would like to show you the censorship of the 2nd World War, face of the politics in the wings and the political deals. I focus on the operation of the contemporary press. That is a good reflection of the era and it's mentality.

Írásomban a magyar cenzúra működését szeretném bemutatni. A második világháborús sajtó működésének megértéséhez elengedhetetlen a korabeli cenzúra működésének tanulmányozása. A kormányok jellemzően akkor éltek ennek az eszköznek a bevezetésével, ha olyan politikai változás állt be, amelyet nem kívántak korlátlanul tudatni a társadalommal. Voltak olyan államok a második világháború során, ahol totális volt a sajtó béklyóba kötése, mint például Németországban; voltak olyan államok, mint például Anglia (Szegő 2000), ahol lényegesen kisebb szerepet játszott ez az eszköz a sajtó irányításában. Magyarországon ilyen szempontból kettősség figyelhető meg: a cenzúra gépezete hol kisebb, névleges szerepet töltött be, hol maximális fordulaton működött. Ezt leginkább a kormányok politikai elképzelései magyarázzák.

A SAJTÓ JOGI SZABÁLYOZÁSA

Az 1912. évi LXIII. tc. 11§-a „*A ministerium elrendelheti, hogy az időszaki lapoknak és más sajtótermékeknek a sajtóügyi közvádolóhoz benyújtandó sajtórendészeti köteles példányait a szétküldés előtt kell a legközelebbi kir. ügyészségnek, illetőleg rendőrhatóságnak kézbesíteni.*”¹ Az 1920. évi VI. tc. 1§-a értelmében „*hadviselés érdekéről van szó, ezzel az ország belső rendjének és közbiztonságának, valamint külső politikájának érdekei is egy tekintet alá esnek.*”² A törvény értelmében a kormány különleges intézkedéseit még egy évvel meghosszabbította, így a sajtócenzúra 1921-ben szűnt meg az első világháborút követően és 1939. szeptember 01-jén állították vissza.

1938. XVIII. tc.³ június 15-i életbelépésével elrendelték az időszaki sajtó kivételével minden írásmű úgynevezett köteles példányát, amelyet terjesztés előtt el kellett juttatni az illetékes ügyészségre. Ez nagyban visszavetette az akkori könyvkiadást. 1939. szeptember 1-én a Teleki kormány 1939. II. tc.⁴ alapján életbe léptette a kivételes állapotot, amelyre a rendeletek már két éve készen álltak. A rendelet értelmében korlátozták a gyülekezési és egyesülési jogot, bevezették a rendőri felügyeletet, az iparban felfüggeszthették a fizetett szabadságot, bevezették a sajtó-, posta-, táviró-, távbeszélő és a rádió ellenőrzését, illetve engedélyhez kötötték a lapok létét, továbbá a növelést is. Bevezették a külföldről érkező sajtótermékek ellenőrzését. Az ellenőrzés végrehajtására a miniszterelnökség mellett működő hivatalt hoztak létre. Korlátozták a politikai napilapok terjedelmét. A nyomdáknek megszabták, hogy csak fekete festéket használhatnak, és maximalizálták a címbetűk méretét is. Megtiltották a mutatólást, ami korábban lehetővé tette a napilapoknak egy korábbi vidéki valamint egy frissebb pesti változat megjelenítését.

¹ 1912. évi LXXIII. Törvénycikk a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről; Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7188> Letöltés ideje: 2008. 01. 16.

² 1920. évi VI. törvénycikk a háború estére szóló kivételes hatalom idejének meghosszabbításáról Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7421> Letöltés ideje: 2008. 01. 16.

³ 1938. évi törvénycikk az állami rend megóvása végett szükséges sajtórendészeti rendelkezésekről Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8073> Letöltés ideje: 2008. 01. 16.

⁴ 1939. évi II. tc. a honvédelemről Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8096> Letöltés ideje: 2008. 01. 16.

1939. szeptember 1-jén sajtóértekezletet tartott az akkori sajtófőnök Thuránszky László (1941 áprilisáig töltötte be ezt a pozíciót.), ahol ismertette a sajtó képviselőivel az 1939. évi 8.140. M. E. sz. rendeletet⁵, amely minden sajtótermékre bevezette az előzetes cenzúrát. A rendelet értelmében, az időszaki lapokban bármilyen közlemény csak az ügyészség vagy az általa felhatalmazott ügyész illetve rendőrhatalmú szerv engedélyével jelenhetett meg. Az ügyészeknek a kapott kéziratot vagy feketelenyomatot át kellett vizsgálniuk és véleményezniük. Az ügyész mellé Budapesten ellenőrző bizottságot szerveztek, melynek feladata a szakmai segítségnyújtás lett volna.

A sajtóértekezlettel egyben a miniszterelnökség közölte a sajtóval a követendő külpolitikai irányelveket [Márkus, Szinai, Vásárhelyi, 1975.]: Németország küzdelmét rokonszenvesen kell beállítani, ellenségeit nem kell becsmérelni. Olaszországról is rokonszenvesen kell írni, mértékadóak a nagyobb olasz napilapok. Lengyelország tekintetében csak hivatalos MTI-hírek közölhetőek. Jugoszláviát is rokonszenvesen lehet beállítani, kivéve ha az ottani magyarokat sérelmek érik. Romániáról tárgyilagosan kell írni, az ottani kisebbségi sérelmek közlését előtte engedélyeztetni kell. Szlovákia tekintetében nem kell ellenségesen viselkedni, de a kisebbségi sérelmekről lehet írni. Oroszország, Franciaország és Anglia tekintetében az MTI-híreket lehet közölni. Az összes hír nem haladhatja meg a németekről szóló összes hírt. Első helyen mindig a németekről szóló hírek kell szerepelnie. A hadviselő felek vezérkari jelentései mindig ugyanott és ugyanabban a formában jelenjenek meg a lapokban.

A sajtót sokáig nem tekintették a kormányzati mechanizmus hatékony eszközének, hanem szükséges rossznak tartották. Ez a megítélés, és az, hogy az első világháború utáni békeévekben is fennállt a cenzúra a magyar újságírókban és szerkesztőségekben egyfajta öncenzúrát eredményezett.

1938. évi 6.070⁶ és 6.080⁷ M. E. számú rendeletek intézkedtek a sajtókamara felállításáról, továbbá működési rendjéről, amelynek felügyeleti szerve a miniszterelnökség volt. A rendelet értelmében nem lehetett olyan munkatársat alkalmazni, aki nem kamaratag. 1939. június 25-én 1232 fővel megalakult az Országos Magyar Sajtókamara újságírói sajtóosztálya. Feladata a cenzúra személyi feltételeinek biztosítása volt. A kormány hivatalos lapja az Esti Újság volt.

A jogi szabályozásokból jól látható, hogy a sajtóra vonatkozó szigorítások már a második világháborút megelőzően életbe léptek. Nagy Lajos így jellemezte a helyzetet 1929-ben [Márkus, Szinai, Vásárhelyi, 1975.]: nem lehet írni, ha az élet millió megnyilatkozását el kell kerülni. Bonctant sem lehet tanítani, ha a nemi szervek helyét az asztalon fűgefalevéllel kell borítani... Nem lehet írni, ha az észrevevés és az észrevetetés helyett állandóan szemmet hunyás és elhallgatás a kötelező.

SAJTÓELLENŐRZŐ BIZOTTSÁG

A bizottság feladata eredetileg csak szakmai tanácsadás lett volna, de a gyakorlatban az ügyész csak a pecsétjével látta el az anyagokat, ezt igazolja a 1939. évi 9.396 számú miniszterelnöki levél is [Márkus, Szinai, Vásárhelyi, 1975.]. A bizottság tagjai különböző minisztériumokból (külügyi, honvédelmi), a vezérkartól és az egyes ágazati tárcáktól kerültek ki, ezáltal a cenzúra nem csak közigazgatási szerepet töltött be, hanem szerves részét képezte a sajtóirányítás politikájának.

A sajtóellenőrző bizottság [Márkus, Vásárhelyi, 1979.] elnöke 1939 szeptember 1-jétől Rákóczy Imre, akit a miniszterelnök nevezett ki. Politikai irányítási funkciót töltött be és felelősséget vállalt a bizottság munkájáért. Ő volt a hivatalos kapcsolattartó a kormányzati szervekkel, hatóságokkal és a szerkesztőségekkel. Helyettesei feleltek a gyakorlati munkáért, felügyelték, hogy a bizottság tagjai betartják-e a napi előírásokat, szakmai illetékesség alapján elosztotta a beérkezett köteles példányokat, továbbá döntött a vitás kérdésekben. A munkarend igazodott a sajtóhoz, így három műszakban reggel 8-tól hajnali 2-ig, vasárnap pedig hajnali 5-től dolgoztak. A bizottság tagjai (általában 10-12 fő) legtöbbször a minisztériumok sajtóosztályának állományába is tartoztak. Így fordulhatott elő,

⁵ A m. kir. Minisztérium 1939. évi 8.140. M. E. számú rendelete a sajtó ellenőrzéséről. II. kötet 1270. oldal. Magyarországi Rendeletek Tára 1939;

⁶ A m. kir. Minisztérium 1938. évi 6.070. M. E. számú rendelete a sajtókamara felállításáról. Magyarországi rendeletek tára 1938 II. kötet; 72. évfolyam; Budapest; 525. oldal.

⁷ A m. kir. Minisztérium 1938. évi 6.080. M. E. számú rendelete, a sajtókamara felállításával összefüggő átmeneti és végrehajtási rendelkezésekről. Ugyan ott, 114. oldal.

hogy Dietl Fedor külügyminisztériumi sajtó előadó 1941. december 1-jén este háromnegyed 9-kor adott utasításában felkérte a soros külügyi cenzort, törölje a sajtóból azt a hírt, amelyet reggel, mint soros cenzor, ő maga engedélyezett [Márkus, Szinai, Vásárhelyi, 1975.]. A bizottság munkájának irányelveit egy Parancskönyv rögzítette, amelyben havonta átlag száz utasítás szerepelt. A könyv egy példányban készült és mára már megsemmisült. Az utasítások jelentős része konkrét eseményekre vonatkozott, ritkán akadt közöttük elvi–politikai jellegű.

A gyakorlatban azonban nem a cenzorok voltak az első szűrők. A világpolitika alakulását percről-percre figyelték a minisztériumokban, ami egyfajta adminisztratív szűrő volt, így a kedvezőtlen hírek már itt fennakadtak. A cenzorok gyakorlatilag már egy cenzúrázott anyagot cenzúráztak, szerepük ilyen szempontból csupán másodlagosnak mondható. A bizottság műszakvezetőjének jelentéseiben nem csak arról kellett beszámolni, hogy mi jelent meg, hanem arról is, hogy mit akartak megjelentetni a különböző szerkesztőségek. Ez által a minisztériumban nem csak a cenzorok munkájáról értesültek, hanem arról is, hogy egy-egy szerkesztőségben milyen a hangulat, ki mit gondol. A sajtóosztályok a szerkesztőségekhez intézett utasításaik révén nem irányt mutattak, hanem bele szóltak a szerkesztésbe. Ezzel a minisztérium korlátlan hatalomra tett szert a sajtó felett.

1. számú ábra: A cenzúra működési rendje. (Készítette: Gorda Éva)

A CENZOR IS EMBER

A cenzúra működésén a háborús feszültségek és azok enyhülése is mérhető volt. Magyarország hadba lépésével jelentősen szigorodott a cenzúra, vastagabban fogott a cenzorok tolla. Mivel a cenzorok három műszakban dolgoztak, ha egy nem napi aktualitású anyagot többször is beadott a szerkesztőség, előfordult, hogy más ellenőrhöz került, így egy korábban nem engedélyezett írást jó eséllyel engedélyeztek. A cenzor is ember. Ez látszik abból, hogy a hivatalos irányzat különféle árnyalatai érvényesültek a bizottságon belül. Noha a sajtóellenőrzési bizottság tagjait alapos szűrés után választották ki; művelt, tájékozott és irodalom – propagandában járatos embereket válogattak; mégis akadtak közöttük olyanok, akik valamelyik politikai irányban kötelezték el magukat. A szerkesztőségek eszerint mérlegelték, hogy egyes cikkeiket mikor érdemes beadni. Igaz így is csak árnyalatnyi különbségek voltak lehetségesek, hiszen a minisztérium éberem őrködött.

A cenzorok külön juttatást kaptak munkájukért de, ha valami elkerülte figyelmüket és átcsúszott a kezük között, azt figyelmeztették, majd felfüggesztették, és végül elbocsátották. Ezáltal a cenzorok nem kímélték íróeszközöiket. Nem vállalták a kockázatot, munkájuk óvatos, szürke bürokratikus jelleget öltött.

ULLEIN-REVICZKY ANTAL

Ullein-Reviczky Antal 1941 áprilisától 1943 szeptemberéig sajtófőnök, később stockholmi nagykövet; utódai Bede István és Haeffler István [Márkus, Szinai, Vásárhelyi, 1975]. Ullein-Reviczky Antal a kor sajtóirányításának központi alakja lett a miniszterelnöki és a külügyi sajtóirányítás egyesült vezetése alatt. Sajtóirányítási politikája híven tükrözte politikai elképzeléseit. Az 1920-as évektől a sajtófőnök nem csak közvetítői szerepet töltött be, mint a kormány szócsöve, hanem hatalmi pozíció is lett. A pozícióra igyekeztek mindig olyan embert megbízni, aki propagandájával megnyeri a sajtót a kormánynak. A cenzúra bevezetésével a sajtó a kormány hatalmába került. Ullein-Reviczky tanult, széles látókörű ember volt, részt vett a kiugrási kísérlet előkészítésében is, amely sajtófőnöki munkáján is meglátszott. Megszabta ki, mikor, milyen témában, továbbá miről írhatott. Konkrét utasításokat adott egy-egy témával kapcsolatban, hogy mely újságok tárgyalhatják részletesebben illetve melyek kevésbé. A külpolitikai témájú cikkek felőli döntést kifejezetten saját privilégiumaként kezelte. Néhány írónak és írásaiknak pedig különös figyelmet szentelt.

A MAGYAR SAJTÓ SAJÁTOSÁGA

A németek és a szélsőjobboldali lapok részéről sok bírálat érte a kormányt a sajtó határozatlansága, vagyis kétlakisága miatt. Különösen, hogy a jobboldali irányítás eltúrta, engedte a baloldali sajtó létezését. A jobb- és baloldali sajtó megléte beleillett a kormány elképzeléseibe, része volt hintapolitikájának. A szigorító rendeletek ellenére a magyar kormány nem törekedett totális uralomra a sajtó felett. Ezt bizonyítja az 1939. évi 10.800. M. E. sz. december 10-ei rendelet⁸, amely bizonyos enyhítéseket vezetett be a sajtó ellenőrzésében. A baloldali sajtó léte arra utalt, hogy Magyarország mégsem kötelezte el magát teljesen a hitleri Németországnak. A baloldali sajtó ezt kihasználva a tilalmak kijátszásával keretei tágítására törekedett. A baloldali sajtó és az írók vállalták azt a szerepet, hogy a társadalmat ráébresszék a realitásokra. A kormány engedte működésüket, ám időnként különféle szankciókkal keményen fellépett ellenük. Ez a kétlakiság volt hivatott a Nyugat felé mutatni, hogy valamelyest függetlenek vagyunk, Németország felé viszont az elkötelezettséget akarta demonstrálni.

1940. június 12. és 26. között betiltották a Magyar Nemzetet, az 1940. évi 5.555. M. E. sz. rendelettel⁹ pedig visszaállították azokat a szigorításokat, amelyeket a december 10-én kihirdetett (1939. évi 10.800. M. E. sz.) rendelet mérsékelte. Németországot azonban ezzel az intézkedésekkel még nem sikerült meggyőzni. A németek a magyar sajtót — egy együttműködési megállapodás keretében — a saját kezükbe szerették volna venni, ezt azonban a kormány nem írta alá, mivel ennek elfogadása azt jelentette volna, hogy a sajtó irányítását átadja a németeknek. A szélsőjobboldali sajtó azonban továbbra is bírálta a baloldalt, a kormányt és a cenzúrát, amiért nem működött elég hatékonyan a baloldali sajtó megszüntetésében. A lehangosabb bíráló Imrédy Béla volt.

NÉMET INTÉZKEDÉSEK

1944. március 19-én a németek kezükbe vették a magyar sajtó megrendszabályozását. A miniszterelnökség mellett — német irányítás alatt — felállítottak egy tájékoztatásügyi államtitkárságot, amely a sajtó, a rádió illetve a tájékoztatás feletti központi cenzúra szerepét töltötte be. Minden megyébe küldtek egy propaganda megbízottat, aki arról gondoskodott, hogy a propagandautasítások maradéktalanul megvalósuljanak. Nézetük szerint nem cenzúrra kell, hanem a jobboldali sajtó radikális munkássága, hogy a lakosságot meggyőzze valamint elkötelezze a nézeteiknek, belássák a német akció indokoltságát, illetve azt pozitívan értékeljék.

A kormány ezek után 1944. március 22-étől betiltotta a Népszavát, a 8 Órai Újságot, a Magyar Nemzetet, az Újságot, az Esti Kurírt, a Mai Napot és a Független Magyarországot, majd a vidéki lapok jelentős részét. De az intézkedések nem csak a baloldali sajtóra terjedtek ki. Leváltották a Pester Lloyd, az Esti Újság, a Friss Újság, az

⁸ A m. kir. Minisztérium 1939. évi 10.800. M. E. számú rendelete a sajtó ellenőrzésről. Magyarországi Rendeletek Tára 73. évf. 1939; II. kötet 2275. oldal

⁹ A m. kir. Minisztérium 1940. évi 5.555. M.E. számú rendelete a sajtóellenőrzésről. Magyarországi Rendeletek Tára 1940, III. Kötet 1879. oldal.

Új Nemzedék a Pesti Hírlap valamint a Magyarország főszerkesztőjét, helyükre megbízható németbarát főszerkesztőket állítottak. Az 1944. április 6-ai 10600/1944. M. E. sz. rendelet alapján a miniszterelnök bármikor betilthatott egy lapot. A németek elképzeléseinek megfelelően, hogy a sajtó illetve a nép gondolkodásmódját kell átállítani, nem pedig cenzúrázni; 1944. április 29-én a 10750/1944. ME. sz. rendelet¹⁰ eltörölte a politikai napilapok valamint a hétfő reggeli lapok kötelező cenzúráját. Igaz ekkora már nem is létezett a baloldali sajtó, amit cenzúrázni kellett volna. A cenzorok léte pedig korlátozta a szélsőjobboldali sajtót.

A politikai változások következtében az augusztus 18-ai 1944. évi 11.800. M. E. sz. rendelet¹¹ ismét visszaállította a cenzúrát. Novemberre a jobboldali sajtó mennyiségét jelentősen korlátozták. A sajtóellenőrző bizottság is ekkor költözött az Országház épületéből a Rádió épületébe, majd fokozatos hatalomvesztésével megszűnt.

BEFEJEZÉS

A sajtóirányítás éber figyelme tükröződik minden politikai és nem politikai íráson. Nyomon követték minden kisebb és nagyobb jelentőségű eseményt, azonnal reagálniuk kellett mindenre, ha nem akartak lemaradni a konkurens hírforrásoktól. Tisztában voltak azzal, hogy a magyar közvélemény nem csak a magyar forrásokból tájékozódik. Ezért hitelessége megőrzése érdekében, igyekeztek úgy rendezni a dolgokat, hogy fenntartsák a szavahihetőség látszatát. A cenzúra, mint a politika eszköze jól tükrözte annak változásait. A kormány és a sajtó is kockázatot vállalt, amely nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A németek nem voltak meggyőződve a magyar sajtó elkötelezettségéről, mert léteztek baloldali lapok. A nyugatnak viszont nem tűnt fel, hogy a baloldali sajtó léte a hozzájuk való közeledést fejezi ki, azt, hogy Magyarország nem teljesen elkötelezett Németországnak.

Láthatjuk, hogy a cenzúra csupán eszköz volt és sokszor nem is olyan nagy jelentőségű. Léte sokkal inkább attól függött, hogy a politika mennyire akart ezzel az eszközzel élni. Írásomban a cenzúra és a sajtóellenőrzés működését szerettem volna bemutatni, rávilágítani arra, hogy működését mennyire meghatározta a mögötte megbúvó politika és a politikai alkuk.

MELLÉKLETEK

Részletek a felügyeleti szervek sajtóellenőrző bizottságnak adott utasításaiából [Márkus László 1975]. Az utasításokból csupán néhányat szeretnék kiemelni, amelyek segítenek jobban megérteni a cenzúra működését.

- 1) 1939. szeptember 4-10. Ullein-Reviczky kéri: Különös figyelem fordítandó arra, hogy német hadijelentés álljon az első helyen.
- 2) 1939. szeptember 18. Ullein felkérése: Oroszországgal kapcsolatban teljes neutralitás és tárgyilagosság tanúsítandó. Orosz lépések se kontra, se pro nem kommentálандók.
- 3) Ullein közlése menekült lengyel asszonyok és gyermekek érdekében létesült társadalmi segélyakciókról. Erről írni nem szabad.
- 4) 1939. szeptember 19. VKF 5. o. közli a lengyel menekültekre vonatkozó engedélyezett szöveget.
- 5) 1939. szeptember 21. Ullein utasítása: A külföldi tudósítók telefonjelentései ellenőrzés alá kerülnek, sértő kifejezések a hadviselőkkal szemben kerülendők; Esti Újság berlini tudósítójának jelentései különösen túlzottak és minden reális alapot nélkülöznek.
- 6) 1939. november 16. VKF 2.: Fecsegéssel kapcsolatos előállítások és letartóztatások nem kommentálhatók.
- 7) 1940. február 3. törlendők Románia katonai erejére vonatkozó túlzott külföldi hírek.
- 8) 1940. február 13. KÜM: Szlovákiáról mai nap semmit.
- 9) 1940. február 22. Finn segítség számszerű adatai hozhatók, ha azokat külföldi állam teszi közzé (Anglia)
- 10) 1940. április 9. VKF: Ne engedjenek át hadieseményekkel kapcsolatban németellenes cikket.

¹⁰ A m. kir. Minisztérium 1944. évi 10.750. M. E. számú rendelete, a sajtó ellenőrzésről. Magyarországi Rendeletek Tára 1944. I. kötet 497. oldal.

¹¹ A m. kir. Minisztérium 1944. évi 11.800. M. E. számú rendelete a sajtóellenőrzésről szóló 10.750/1944 M. E. számú rendelet egyes rendelkezéseinek módosításáról. Magyarországi Rendeletek Tára 1944. II. Kötet 1631. oldal.

- 11) 1940. április 15. ME (Thuránszky): Német barát szellem nem nyilvánulhat meg más hatalmak megtámadásában. Tárgyilagosság!
- 12) 1940. június 21. KÜM: újságírókörök hírei szerint szovjet csapatok benyomultak Besszarábiába, ilyen hírek gondosan törlendők.
- 13) 1940. június 27. KÜM: USA ellen sértőnek látszó cikkek is törlendők.
- 14) 1940. december 4. Esti Kurír címei Amerika háborús felkészüléséről nem hozhatók nagy betűkkel.
- 15) 1940. december 18. Deutsche Zeitung névsort akar közölni azokról, akik előfizettek, de a lapot visszaküldték. Névsor nem hozható.
- 16) 1941. január 3. KÜM: Kifogásolja 8 Órai hangját Roosevelttel szemben.
- 17) 1941. március 1. KÜM: K. H.-hírek, melyek német hadviselés érdekeit sértik, szigorúan bírálандók.
- 18) 1941. augusztus 25. Zilahy-Sebess telefonon: ... a magyar sajtóban semmi olyan kijelentés a Churchill – féle beszédből meg nem jelenhet, amit német részről kifogásolnának. Egységesen törlendők tehát még az MTI – kiadvány szövegéből is a túlzottan súlyos, bántó kitételek, és különös figyelem fordítandó a mai Nap, 8 Órai Újság valamint az Esti Kurír, továbbá a Magyar Nemzet, esetleg a Pesti Hírlap kommentárára is, amelyekkel netalán dicsérni próbálják Churchill beszédét.¹²
- 19) 1941. szeptember 10. Szigorúan bizalmas! A mai napon illetékes helyről adott tájékoztatás, illetőleg irányítás szerint magyar szempontból nem kívánatos a sajtóban olyan értelmű közlemények megjelenését elősegíteni, amelyek túlfűtött fantáziával a sikereket úgy tünteti fel, mintha azok által a háború további kimenetele máris eldőlt volna, és amelyek jóslatokba akarnak bocsátkozni a végső eredmény vagy béke kilátásai felől. A szélső lapok megüthetik a legoptimisztikusabb és legegyszóvaldóbb hangokat is, ha ez mentes a másik oldal felé vagy becsmélésétől, izgatástól és ízléstelenségtől. Komoly orgánumok részéről az objektivitás támogatni kell. A kormány reggeli lapja és a jobboldali lapok általában jól teszik, ha erőteljes németbarát szellemű állásfoglalásaikkal ébren tartják a közvélemény meleg rokonszenvét a tengelyhatalmak iránt.
- 20) 1941. október 6. A Külügyminisztérium sajtóosztálya közli: A Magyarország és a Pester Lloyd reggeli számai sugalmazott cikket fognak közölni Eckhardt Tiborról¹³ és az amerikai magyarok mozgalmáról. Ezek a cikkek átengedhetők. A többi lapok további intézkedésig sem Eckhardtról, sem az amerikai magyarok mozgalmáról egy szót sem írhatnak, sőt még Eckhardt nevét sem írhatják le.
- 21) 1941. október 22. Haeffler osztálytanácsos úr közli Ullein-Reviczky követ úr utasítását az Eckhardt-ügy összeférhetlenségi bizottsági tárgyalásával kapcsolatban: Eckhardtot szidni lehet.
- 22) 1942. január 22. Zilahy-Sebess Ernő kéri a Sajtóellenőrző Bizottságot, hogy ma és a közeli napokban nagyon vigyázzanak, nehogy Törökországot bántó cikkek vagy megjegyzések jelenjenek meg a lapokban.
- 23) 1942. február 7. AKÜM sajtóosztálya közli: A Reggeli Magyarország és a Pester Lloyd írni fog a kárpátaljai gerillaharcokról. A két nevezett lapban a cikkek átengedhetők.
- 24) 1942. március 15. Ullein-Reviczky követ úr utasítása a vasárnapdélutáni tüntetésekről szóló híreket mindaddig törlendők, amíg a rendőrség arról hivatalos jelentést nem ad.
- 25) 1942. március 19. Haeffler István miniszteri osztálytanácsos úr közli a cenzúra bizottsággal, hogy Kállai Miklós miniszterelnök úr őexcellenciája mai parlamenti bemutatkozó beszédét a délutáni lapok mindaddig, míg a miniszterelnök úr teljes beszédének szövege nem jelenik meg csak harmadik személyben hozhatják. Közölni fogja a cenzúrabizottsággal azt is, hogy mikortól kezdve hozható szó szerint a beszéd.
- 26) 1942. május 27. Haeffler tanácsos úr telefonon közli: Ullein-Reviczky követ úr a Magyarság mai számában megjelent Roosevelt – Churchill – karikatúrával kapcsolatban fenntartja azt a korábbi utasítását, hogy a külföldi államférfiak karikatúrákban gúnyolni is lehet a megjelent karikatúra ellen tehát ebből a szempontból nincs észrevétele - , kéri azonban, hogy abban az esetben, ha külföldi államférfiak női hozzátartozóiról van szó, a jövőben mindig legyünk tekintettel a magyar gavallériára.
- 27) 1942. július 4. Gáspár fogalmazó úr telefonon közli: a szlovákiai híreket érintő sajtózárlet fokozatos feloldásaként lassanként apróbb szlovákiai hírek a lapokban megjelenhetnek.

¹² Churchill beszéde az Atlanti Charta aláírása után.

¹³ Eckhardt Tibor az Egyesült Államokban Független Magyarországért elnevezésű mozgalmat indított, melynek elnökeként kijelentette, hogy a magyar nemzet nem felelős jelenlegi kormánya politikájáért, amelynek elhatározásai nyilvánvaló náci kényszer alatt születtek. Felszólította a magyarokat a fasiszta Németország elleni állásfoglalásra.

- 28) 1942. augusztus 17. A Külügyminisztérium sajtóosztálya közli: A debreceni nyári egyetemen elhangzott egy előadás az angol – magyar szellemi kapcsolatokról. A sajtóosztály kéri a bizottság t. tagjait, hogy ha valamelyik lap erről cikket akar írni vagy azt akár csak egy általános cikk keretében megemlíteni, szíveskedjék törölni.
- 29) 1942. augusztus 18. AVKF 6. osztály felkéri az igen tisztelt bizottságot, hogy a Vasasról ezen túl minden közleményt, kivéve a mérkőzési időpontok közlését törölni szíveskedjék.
- 30) 1942. augusztus 28. A pénzügyminisztérium elnöki osztálya kéri a cenzúra bizottságot, hogy a szolgálóházai glicerinyárában történt robbanásról szóló cikkeket a leggondosabban törölni szíveskedjék.
- 31) 1942. szeptember 1. Haeffler tanácsos úr közli, hogy a bizottság által teljes egészében törölt és alább felsorolt cikkeket Ullein-Reviczky követ úr átolvasta és engedélyezte. Így ezek engedélyezhetők. 1. Baráti Huszár Aladár: Egy pohár Tiszta víz (Magyar Nemzet); 2. Márai Sándor: Román templomban (Pesti Napló); 3. Caliban: Egy tojás (Pesti Hírlap).
- 32) 1942. szeptember 10. A ma éjjeli légitámadással kapcsolatban további intézkedésig az MTI hivatalos jelentésén kívül semmiféle jelentések vagy riportok nem közölhetők. Közölhetők azonban olyan kisebb epizódok, illetőleg hangulatképek, melyeknek sem katonai, sem politikai jelentőségük nincsen.
- 33) 1942. szeptember 11. A legutóbbi légitámadás alkalmával leszórt röpcédulákról további intézkedésig a lapok semmit nem írhatnak.
- 34) 1942. december 1. A Külügyminisztérium sajtóosztálya Ullein-Reviczky követ úr megbízásából kéri, hogy olyan irányú utasítást adjunk a sajtóellenőrök részére, mely szerint „tilos átengedni minden olyan célzást, amely arra alludál [céloz], mintha Magyarországon volnának olyanok, akik a kormány külpolitikájával nem értenek egyet, s akik az ún. kétkulcsos politika hívei volnának”.
- 35) 1943. március 17. A Külügyminiszteri sajtófőnök úr kéri a vidéki sajtóellenőrök arra való utasítását, hogy az angol-szász-szovjet ellentétek szellőztetését mellőzzék.
- 36) 1943. június 2. A miniszterelnökségtől Fritz László kúriai bíró oly utasítás kiadását kéri, mely szerint a vidéki lapok az újból folyamatba tett SS-toborzás ellen semmiféle ellenpropagandát vagy kritikát ki ne fejtsenek.
- 37) 1944. április 12. Az újjvidéki kir. Ügyészség elnöke távbeszélő útján jelenti, hogy a németek bevonulása óta a német lapokat a német katonai hatóságok ellenőrzik, s abba a kir. Ügyészségnek befolyást nem engednek.

Kulcsszavak: 2. világháború, cenzúra, sajtófőnök, Sajtóellenőrző Bizottság a sajtó jogi szabályozása

Keywords: 2nd World War, censorship, public relations officer, Control commission of press, rule of press

FELHASZNÁLT IRODALOM

Ezer év törvényei. (Forrás: <http://www.1000ev.hu> [Letöltés ideje: 2008. 01. 16.]

Magyarországi Rendeletek Tára. -Bp., M. kir. Belügyminisztérium, Fővárosi Nyomda Rt., 1939.

-1938. II. kötet, 72. évfolyam

Magyarországi Rendeletek Tára. -Bp., M. kir. Belügyminisztérium Stádium Sajtóvállalat Rt. Nyomdája, 1940.

-1939.; 73. évfolyam

Magyarországi Rendeletek Tára. -Bp., M. kir. Belügyminisztérium Stádium Sajtóvállalat Rt. Nyomdája, 1940.

-1939. 74. évfolyam

Magyarországi Rendeletek Tára. -Bp., Stádium Sajtóvállalat Rt. Nyomdája, 1944.

-1944. 78. évfolyam

MÁRKUS László, SZINAI Miklós, VÁSÁRHELYI Miklós: *Nem engedélyezem! A cenzúra bizottság dossziéjából.*

-Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1975. -ISBN 963 09 0283 4

MÁRKUS László, VÁSÁRHELYI Miklós: *A sajtó szerepe Magyarországon a háborús propaganda terjesztésében.*

-Bp., Akadémiai Kiadó, in.: *Történelmi Szemle* 1979/3-4. szám, p. 505–521.

PÁVEL Györgyné Szegő Krisztina: *A haditudósítás fejlődése a XX. században (Haditudósítók, médiumok,*

háborúk). -Bp., ZMNE, 2000. (Doktori (PhD) értekezés)

VÁSÁRHELYI Miklós: *A bilincsbe vert beszéd.* -Bp., 2002. -ISBN 963 02 04723 0